

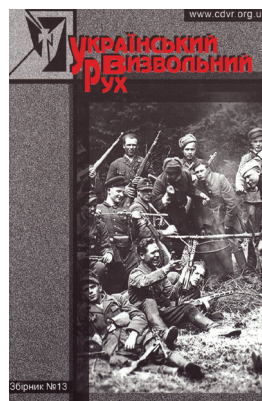
Ukrajinskýj vyzvolnyj ruch

Centr doslidžeň vyzvolnoho ruchu,
Lviv 2003–2013

Lvovské výzkumné středisko ukrajinského osvobozenického hnutí je výhonkem prostředí západní Ukrajiny, kde se utvářely a udržují ideály ukrajinské národní suverenity. Sborník *Ukrajinskýj vyzvolnyj ruch* z jeho dílny přináší třikrát ročně odborné statě, recenze a pojednání o ukrajinském osvobozenickém hnutí, tedy historii ukrajinských státněpolitických snah v období od 1. světové války až k počátkům války studené (50. léta 20. století), realizovaných ozbrojenými prostředky proti mocnostem vládnoucím nad ukrajinskými etnickými teritorii. Již v prvním čísle jeho šéfredaktor, Volodymyr Vjatrovyč, avizoval odhodlání oponovat sklonům tehdejší moci (prezidentem Ukrajiny byl Leonid Kučma) bagatelizovat a překrucovat tuto stránku moderních ukrajinských dějin.

Sborník svým vznikem předcházela a svou existencí i odolal zásadním politickým změnám v zemi, na jejichž vlně se obrodil národotvorně laděný historický diskurz. Ten na Ukrajině představuje zásadní kulturně-ideovou opozici k postsovětské a na Rusko orientované politické mentalitě, zastoupené, zjednodušeně řečeno, garniturou opřenou o východ země. Ukrajinská rozprava o soudobé historii v takové konstelaci podléhá ustavičné neurotizaci: z profilových aktérů historických událostí se stávají ikony, k nimž se přiřazují dosti jednostranná morální hodnocení a názorem na minulost se jeho nositel často staví na jasnou pozici v současném politickém boji. Vezmeme-li v úvahu, jak podvázaná a stále předsudky poznamenaná je u nás reflexe poválečných zločinů spáchaných na národnostních menšinách, najmě té německé (o odsunu nemluvě), získáme jen přibližnou představu toho, jak tíživá je na Ukrajině pře o morální a politickou legitimitu hnutí odporu za 2. světové války, vedeného Ukrajinskou povstaleckou armádou. Navíc zde jde skutečně o problém zásadního dějinného významu. A tomu je, via facti,

zasvěcen sborník *Ukrajinskýj vyzvolnyj ruch*. Jako osvobozenické hnutí je v něm definována i činnost ukrajinského podzemí v meziválečném Polsku, jeho diverze na Podkarpatské Rusi v pomnichovské době, aktivity v rumunském záboru a odpor proti horthyovskému Maďarsku. Je to pohled legitimní, jakkoli *osvobozenický* přívržek, pokud jde o ukrajinskou subverzi a teroristické kampaně, a přívržek *okupační*, je-li řeč o II. Rzeczpospolitě, budí mezi polskými historiky rozpaky (připustíme, že i datace našich *tří odbojů* je sporná – lze klást opravdu c. a k. mocnářství na roveň nacismu a bolševismu?). Ukrajinská (s nadsázkou řečeno haličská) nacionálně laděná historiografie ve vztahu k pramenům projevuje jakousi chtěnou důvěřivost. Bez výhrad přijímá dikci dokumentů a programových zásad Organizace ukrajinských nacionalistů, uskupení radikálního, spikleneckého a nedemokratického a ocitá se tak na stanovisku subjektivním, sympatizujícím, ústícím nutně v apologetiku. Sborník, jenž ji reprezentuje, je laděn jednostranně coby expozice ukrajinského heroismu, vyjádřeného sice bez patosu, zato prostřednictvím toho, co lze nazvat úskokem faktografie: jak příspěvkům autorů méně renomovaných, tak i těm z pera známých osobností (V. Vjatrovyč, V. Kosyk, T. Hunčak) je vlastní popisnost, lpění na detailech spojených s činností ukrajinského podzemí, prezentující jeho strukturu a techniku provozu zhusta do nejmenších detailů, což umožňuje obejít nutnost interpretovat problematiku šířeji, zachytit její přesah a vyrovnat se se spornými místy, na něž je tak bohatá. Ukrajinské nacionální hnutí tu vystupuje jen v roli oběti reagující na útoky zvnějšku. Jako by vše, co se předkládá, bylo prosto pochyb a otázek, a zbývá jen veřejnost zasvětit do tajů nebezpečné činnosti generace reků. Tento historiografický proud odpovídá i zakořeněné tendenci celé dnešní na-

cionalistické reflexe s jejími symboly a doprovodnou popkulturou: ukrajinským osvobozenickým hnutím se míní jen banderovský proud, jenž v prvních letech války vyšel vítězně z frakčního klání. Mnoho takových studií dlouhodobě živí dojem, že k linii OUN banderovského směru (OUN-b) neexistovala alternativa a její odpůrci v řadách

aktivních Ukrajinců byli zbloudilci nebo rozkolníci. Z osvobozenického hnutí jsou vyloučeni stoupenci Andrije Melnyka, najdeme tu studie o skupinách stojících mimo OUN, např. o Poleské Síci Tarase Borovce aj. (kupodivu na to poukazuje příspěvek Mykoly Slobodaňuka v sešitě č. 9).

Přes tuto jednorozměrnost si série drží svou kvalitu, bez níž jsou další pokroky v bádání na tomto poli sotva představitelné. Zájemce o látku musí odhlédnout od popsání nedostatků a vytěžit je ke svému prospěchu. Změření na detail, na řadové osobnosti ze struktur OUN-b, jejich denní provoz a dílčí fronty partyzánské UPA současná angloamerická, ale i německá historiografie, mající sklon akcentovat zločinný ráz ukrajinského nacionalismu především s ohledem na národnostní menšiny v regionu, postrádají. Jako by na sebe ukrajinský a západní přístup hleděly přes hlubokou propast s pocitem, že vstřícný krok skončí pádem. Polemická sekce sborníku, věnovaná nezřídka právě pracím německých či amerických, ale i polských a ruskojazyčných autorů, toto zásadní nedorozumění odráží. Nepřekvapuje, že v ní chybí životodárné debaty mezi samotnými účastníky národotvorného směru, takže série stále tíhne k tomu být uzavřenou historiografickou pevností. Od č. 15 (2011) jsou ovšem příspěvky opatřeny anglickým resumé a výčtem klíčových slov, což lze ocenit jako první krok na cestě z „haličské“ provinčnosti. Je třeba přát tomuto projektu zdar, aby historické zkoumání nesloužilo jen

zařikávání zlých sil, nýbrž svou objektivitou přispívalo k existenci duševně zdravé společnosti.

David Svoboda

Karol URBAN

Sledoval jsem Dubčeka. Vzpomínky estébáka

Práh, Praha 2012, 213 s.

Kniha *Sledoval jsem Dubčeka. Vzpomínky estébáka* je v českém i slovenském kontextu ojedinělou sondou do duše bývalého příslušníka tajné politické policie, jedné z ústředních opor komunistického totalitního režimu. Zdánilivě jde o banální příběh služební kariéry důstojníka Státní bezpečnosti – v letech 1975 až 1980 sledovače z. oddělení IV. odboru tzv. správy kontrarozvědky (XII. správa) v Bratislavě. Člověka, který pravděpodobně pod určitým společenským tlakem – objektivně vzato nijak silným – pocítil osobní potřebu veřejně se vyrovnat s nepříliš pozitivní etapou svého života.

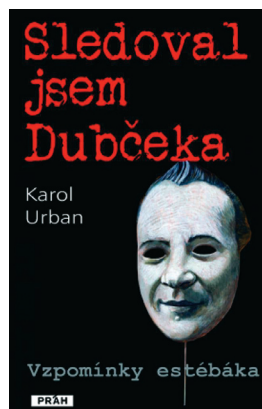
Tento typ lidí, vybíraný podle zvláštních morálně-volních kritérií Státní bezpečnosti i třídního přístupu komunistické strany, byl naučen sloužit a mlčet, vycvičen v umění konspirace, nenávisli ke sledovaným „objektům“, nepřátelským osobám, třídnímu nepříteli. Většina příslušníků politické policie tato pravidla z různých důvodů dodržovala i po pádu režimu, kterému sloužili a který měli chránit do roztrhání těla (výjimkou jsou paměti jejich posledního šéfa, generálporučíka Alojze Lorence). Někteří z nich se dokonce profesionálně adaptovali i v dříve zavrženém kapitalismu a sloužili – či ještě slouží – v různých bezpečnostních funkcích režimu postkomunistickému.

Memoáry Karola Urbana („krycí“ pseudonym L. H.) nasvědčují tomu, že i jednotlivci ze specifické sociální skupiny bývalých opor totalitního režimu, absolutně oddaných komunistické ideologii, potřebují určitou míru reflexe, ba dokonce veřejné exhibice, k překonání svého osobního (skupinového) selhání.

Autor postavil své vyprávění na konfrontaci s ústředním subjektem sledování Státní bezpečnosti po linii tzv. vnitřního nepřítel na Slovensku, Alexandrem Dubčekem, proti němuž byla akce XII. správou i centrálou v Praze vedena nejprve pod krycím názvem „Breza“ a posléze „Eser“. V knize opakovaně vyjadřuje pochyby o účelnosti sledování někdejšího prvního tajemníka ústředního výboru komunistické strany z doby před a po Pražském jaru. Zjevně u něho převážil obdiv k Dubčekově polistopadovému politickému působení nad přesnou vzpomínkou na realitu totalitní éry.

Pokud komunistický režim potřeboval tzv. státobezpečnostně kontrolovat za využití rozsáhlé, mnohatisícové sítě tajných spolupracovníků, stovek sledovačů, masivního nasazení zpravodajské techniky a za výrazné pomoci aparátu komunistické strany, Československé lidové armády, Lidových milic i dalších organizací řadové občany, více či méně kritizující socialistické zřízení, nebylo divu, že podrobně evidoval činnost svého bývalého nejvyššího představitele, stranického vyvrhele a politického zrádce (krycí název akce „Eser“ přitom měl hluboký politický význam). Zároveň však také konkurenta jakéhokoli nejužšího stranického vedení či dokonce generálního tajemníka a potenciálního vůdčího představitele státní bezpečnosti „strany“ vyloučených.

Kniha velmi podrobně popisuje Urbanův nástup ke Státní bezpečnosti, rozsáhlá prověřková opatření, vylučující možnost přijmout osobu nevhodnou či dokonce neloajální komunistické ideologii, objasňuje některé pracovní postupy, zejména výcvik a činnost sledovače. Potvrzuje, že i jeho – přes určitý vnitřní nesouhlas – sledování spoluobčanů i cizích státních příslušníků naprosto pohltilo a nadosmrtil se mu zažralo pod kůži. V zásadě se dá říci, že již není schopen vnímat své

okolí jinak než pohledem profesionálního pozorovatele.

Velmi podrobně a nesporně věrně je popsán systém organizace i řízení skupin sledovačů, jejich pohyb po Bratislavě i přilehlém okolí, jejich krytí před obyvateli i konkrétní interakce se sledovanými osobami v rámci jednotlivých akcí. Toto přímé a věrohodné svědectví doplňuje

archivní materiály zachované v Archivu bezpečnostních složek i v Archivu Ústavu paměti národa v Bratislavě.

Nicméně je nutné připomenout, že prezentuje pohled řadového sledovače, který neznal pravé důvody sledování, neboť nebyl řídícím důstojníkem akce ani nadřízeným náčelníkem. Jednotlivé akce – i ty proti Dubčekovi – čas od času navazovaly na hlášení agentů či informace získané odposlechy, o kterých nevěděl nic či jen velmi málo. Přísná konspirace se totiž dodržovala i mezi jednotlivými útvary Státní bezpečnosti. Jde o pohled zajímavý, nicméně pohled řadového referenta, působícího v jednom z nejnižších pater Státní bezpečnosti.

Snad nejzajímavěji jsou vykresleny charakteristiky jeho nejmenovaných kolegů a zachyceny profesní i osobní vztahy na pracovištích tajné policie. A pak také vztah těchto nejkovanějších soudruhů ke komunistické ideologii. Myslím, že autor dobře ví, proč své paměti ještě dnes, dvě dekády od pádu komunistického režimu, vydává pod pseudonymem, přičemž argumentuje obavami před možnou reakcí svých bývalých kolegů.

Domnívám se navíc, že neméně zajímavé by byly informace o jeho působení po roce 1980, které ve svých vzpomínkách vynechal. V letech 1981–1985 absolvoval Vysokou školu politickou ústředního výboru KSČ, poté až do roku 1988 působil na II. odboru XII. správy v Bratislavě a pak nastoupil na Hlavní výbor Komunistické strany Slovenska při Ministerstvu vnitra SSR.

Pavel Žáček

Ústav pro studium totalitních režimů
pořádá ve dnech

29. – 30. srpna 2013

letní školu pro učitele dějepisu
a společenských věd na ZŠ a SŠ

Rezistence v soudobých českých dějinách

dvoudenní intenzivní kurz je zdarma,
účastníci si hradí ubytování a dopravu

Šestý ročník letní školy se zaměří na problematiku rezistence v české společnosti od 40. do 80. let 20. století. Toto téma vyvolává řadu kontroverzí: Jak hodnotit odboj? Je smyslem školní výuky reprodukce politicky korektních postojů? Nakolik problematizovat ustálené interpretace odbojových činů? Existoval vůbec „třetí odboj“? Jak se liší rezistence obyvatelstva vůči režimu v první polovině 40. let a o deset let později?

V rámci kurzu tyto otázky zazní jak na metodických seminářích, které zohlední kontext školní výuky, tak během panelové diskuse a odborných přednášek.

Součástí doprovodného programu bude např. večerní filmová projekce v kině Aero.

Letní škola se uskuteční v Ústavu pro studium totalitních režimů, Siwiewcova 2, Praha 3 – Žižkov

Zájemce prosíme o registraci na e-mailu:
anna.macourkova@ustrcr.cz

Podrobný program na:

<http://www.ustrcr.cz/cs/vzdelavani>

 ústav pro studium
totalitních režimů

Velehrad 2. červenec 2013 – 26. srpen 2013

sv. Cyril a Metoděj
1150 let

Dovolujeme si Vás pozvat na výstavu

DIKTATURA VERSUS NADĚJE

**Pronásledování římskokatolické církve
v Československu v letech 1948–1989,**
uspořádanou u příležitosti Roku víry
a 1150. výročí příchodu sv. Cyrila a Metoděje

pod čestnou záštitou

Miloslava kardinála Vlka,
emeritního arcibiskupa pražského,
Jana Graubnera,
arcibiskupa olomouckého a metropolitě moravského,
a Jiřího Drahoše,
předsedy Akademie věd České republiky.

**Výstava bude pro veřejnost otevřena
od 2. července do 26. srpna 2013
v Kostele Zjevení Páně, zvaném Cyrilka, na Velehradě.**

Vstup na výstavu je zdarma, svou případnou podporu můžete vyjádřit
zasláním příspěvku na konto Hospicu na sv. Kopečku u Olomouce
(43-6322140257/0100), kde se idea této výstavy zrodila.

 ústav pro studium
totalitních režimů

ILUSTRACE: TOY BOX | M.CO.TOY | BOX | TOY | BOX | LIGHT

PŘÍBĚHY 20. STOLETÍ

Najdi příběh a vyhraž 50 000 korun!

Hledáme osudy lidí, na které se zapomnělo.
Ptej se rodičů, prarodičů, známých, sousedů a nech si vyprávět jejich vzpomínky na 20. století!
Vyhraž ve velké letní soutěži!

www.pribehy20století.cz

POŘADÁTEL
PAMĚŤ NÁRODA

post...
bílum
lidé, co se ptají

pant
občanské sdružení

MODERNÍ
DEJINY
vzdělávací portál

HLAVNÍ PARTNER:
crocodile
laboratorium inovací

Petr Pudil Jan Dobrovský

PARTNERI:
Vodafone Scio Coca-Cola

HLAVNÍ MEDIÁLNÍ PARTNERI:
Česká televize Český rozhlas DNES iDNES.cz

SOUTĚŽ PODPORUJÍ:
ÚSTŘ | Židovské muzeum v Praze | Skautské století | Memoria, o.s. | Conditio humana, o.s. | Památník Terezín
Antikomplex o.s. | Liberecká občanská společnost o.s. a další viz www.pribehy20století.cz